

משלי ב, יא-כב

מְזַמָּה תִּשְׁמַר עָלֶיךָ תְּבוּנָה תִּנְצָרְכָה:
 לְהִצִּילְךָ מִדֶּרֶךְ רָע מֵאִישׁ מְדַבֵּר תְּהַפְכֹת:
 הַעֲזִיבִים אַרְחוֹת יִשְׂרָאֵל לְלַכֵּת בְּדַרְכֵי חֵשֶׁךְ:
 הַשְׂמִיחִים לַעֲשׂוֹת רָע יִגִּילוּ בְּתִהְפְּכוֹת רָע:
 אֲשֶׁר אַרְחֲתִיהֶם עֲקָשִׁים וְנִלְוִיִּם בְּמַעֲגָלוֹתָם:
 לְהִצִּילְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנְּכַרְיָה אֲמַרְיָה הֲחִלִּיקָה:
 הַעֲזֹבֵת אֲלוֹף נְעוּרֶיהָ וְאֵת בְּרִית אֱלֹהֶיהָ שָׁכַחָה:
 כִּי שָׁחָה אֶל מָוֶת בֵּיתָהּ וְאֶל רְפָאִים מַעֲגַלְתִּיהָ:
 כָּל בָּאֵיהָ לֹא יִשׁוּבוֹן וְלֹא יִשְׁיִגּוּ אַרְחוֹת חַיִּים:
 לְמַעַן תִּלָּךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים וְאַרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמַר:
 כִּי יִשְׁרִים יִשְׁכְּנוּ אַרְץ וּתְמִימִים יִוְתְּרוּ בָּהּ:
 וְרִשְׁעִים מֵאַרְץ יִכְרְתוּ וּבֹגְדִים יִסְחוּ מִמֶּנָּה: פ

ביאור הגר"א - משלי פרק ב פסוק טז

להצילך מאשה זרה: עכשיו מפרש הנו"ק [היינו צד הנוקבא] דס"א [דסטרא אחרא] והוא סוד התאוני, והוא נחלקת ג"כ לב' והוא תאוה וחמדה.
 ותאוה זה הוא היושב בביתו ואינו רואה רק למלאות תאוותו והנאותו.
 וחמדה הוא הדבר שאין בהם הנאת הגוף כמו בגדים נאים ובתים נאים או שיהיה לו ממון רב שאין בהם הנאת הגוף, אלא נפשו של אדם חומד להם.
 וז"ש "גזל ועריות נפשו של אדם מתאוה ומחמדתן" שבגזל שייך חימוד שאין בהן הנאת הגוף ועריות שייך לשון תאוה שהוא הנאת הגוף לכן אמרו מתאוה ומחמדתן.
 וזה החומד דברים שאין בהם הנאת הגוף אינו שליו ואינו שוקט אלא רודף תמיד אחריהן.
 ואלו הב' דברים כתיב בעשרת הדברות אך בלוחת האחרונות כתיב בהיפך אצל אשת רע"ך "לא תחמוד" ואצל בית רע"ך "לא תתאוה" ובלחות הראשונות כתיב בשניהם "לא תחמוד".

שמות כ, יג

לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס' לֹא תַחְמֹד אֶשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׂוֹרוֹ וְחִמְרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: פ

דברים ה, יז

(יז) וְלֹא תַחְמֹד אֶשֶׁת רֵעֶךָ ס' וְלֹא תִתְאוֹהַב בֵּית רֵעֶךָ שְׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ שׂוֹרוֹ וְחִמְרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ: ס

וכך אמר לי מו"ר ושאלתיו מפני מה, ואמר לי שנכון הוא, ולא זכיתי לשמוע ממנו הטעם. (ונראה לענ"ד מפני שאסור לנו לחמוד אפילו בלב ולכן כתיב באשת רע"ך "לא

תחמוד" אפילו בלא הנאת הגוף. ואין לשנות בלוחת האחרונות ולכתוב "לא תתאוה" כי מכ"ש הוא מ"לא תחמוד" שהיא בלא הנאת הגוף והיינו בלב. ומכ"ש תאוה שהוא הנאת הגוף והיינו בפועל. וא"א לטעות ולומר שדוקא בהנאת הגוף שהוא בפועל הוא דאסור – דאם כן היה לו לכתוב "לא תתאוה", דחמידה בלב הוא שאין בזה הנאת הגוף. אבל בבית רעיק הוצרך לשנות בלוחת האחרונות ולכתוב "לא תתאוה" דאם היה כתוב "לא תחמוד" ה"א דדוקא בפועל הוא דאסור אבל חמידה בלב שרי. ומה שכתוב בלשון "לא תחמוד" משום דבבית אין הנאת הגוף שייך "לא תחמוד" אף בפועל, לכך הוצרך הכתוב לשנות ולכתוב בלוחת האחרונות "לא תתאוה" שמעינן דע"כ מה שכתוב בלוחת הראשונות "לא תחמוד" היינו בלב ומשום שבפועל יש יותר הנאה מבלב עדיין שייך שפיר לשון תאוה אף שאין בזה הנאת הגוף ממש. מ"מ נגד החמידה שהוא בלב שאין בה הנאה כלל חשיב הפעולה הנאת הגוף אבל נגד הנאת הגוף ממש שהוא אכילה ושתייה ומשגל ושאר דברים אין זה חשיב רק חמדה אף בפועל ממש כי אין בזה הנאת הגוף באמת והבן דברים אלו).

ונמצא תאוה הוא הנאת הגוף ממש וחמדה מה שאין בה הנאת הגוף וזו התאוה נקראת נכריה כי התאות אינן ראויין לבני ישראל כלל והם לעם נכרי אשר לא מבני ישראל המה אבל אנחנו עם ה' אין ראוי לנו לילך אחר תאות עוה"ז כלל וכלל ולכן היא דוגמת בת אל נכר שאסור ליגע בה כלל וכלל והחמדה היא נקראת אשה זרה כי האשה אשר מבני ישראל היא מותרת ליקח אותה לאשה רק אשה זרה שלקח אותה מאיש אחר לזו אסור ליגע כלל וכלל כן החמדה הפרנסה והממון אינו אסור מכל וכל כי כן כתיב (דברים טו) למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה אך באמונה מאד ולא יעשה עול שלא יגע בממון שאינו שלו ממש והיינו של איש זר כמ"ש (שבת ל"ד) נשאת ונתת באמונה לכן נקראת החמדה אשה זרה שהחמדה מביא לחמוד ממון של איש זר וזהו להצילך מאשה זרה זו החמדה כנ"ל. מנכריה זו התאוה כנ"ל.

אמריה החליקה כי התאוה מראה עצמה לטובתו כי מתוק התאוה לחיך מאוד ועל ידי זה האדם מתפתה לילך אחריה כי נפשו של אדם מתאוה לזה מאוד ולכן הוא נח להתפתות בדבר שיש בו תאוות והנאת הגוף לכן אמר שאמריה של התאוה החליקה שהן חלוקין משמן ונכנסין באזנו של אדם

משא"כ בהחמדה שאין אמריה חלוקים כי אין בזה הנאת הגוף ואינו כדאי לרדוף אחר זה ואדרבה תמיד לא ינוח ולא ישקוט לכן אין חלקין דבריה כמו בהתאוה:

מכות דף כג עמוד ב

ר"ש בר רבי אומר הרי הוא אומר (דברים י"ב) רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש וגו' ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה

לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות.

חגיגה דף יא עמוד ב

גזל ועריות נפשו מחמדתן ומתאוה להם. אי הכי גזל נמי. עריות בין בפניו בין שלא בפניו נפיש יצריה, גזל בפניו נפיש יצריה שלא בפניו לא נפיש יצריה.
 רש"י שם: דאמר מר גזל ועריות כו' במתניתין בתרייתא דמסכת מכות (כג ב);
 בפניו: כשהוא רואה לפניו שיכול לגזול.

כלי יקר על שמות פרק כ פסוק ח

באחרונות אמר לא תתאוה, במקום לא תחמוד. תדע שהראב"ע כתב שהחמדה תאמר גם כן על גזלת דבר הנחמד כמ"ש (מיכה ב ב) יחמדו שדות וגזלו. וכתוב (יהושע ז כא) ואחמדם ואקחם. והסכים הרמב"ם על ידו לומר שאינו עובר בלא תחמוד עד שיקח החפץ אשר חמד אבל התאוה אינה אלא בלב בלבד, והשתדל הראב"ע לבאר שיש כח בהרגל האדם לעמוד על אזהרת החמדה והתאוה אפילו בלב וזה כשירגיל אדם עצמו במדת ההסתפקות במה שיש לו, ולפי דבריו אתי שפיר מה שנאמר לא תתאוה דווקא בדברות אחרונות השייכים לישראל לבד כי המה הורגלו במדת ההסתפקות בעוני מצרים והיה בידם לקבל ציווי זה לקיימו,

אבל האומות שלא הורגלו במדת ההסתפקות איך יקבלו מצות לא תתאוה כי דבר זה אין ביד האדם לקיימו כי אין לבו מסור בידו אלא הרשעים הם ברשות לבם על כן לא הזכיר כי אם החמדה של גזילה.

ומזה הטעם לא הזכיר בדברות ראשונות שדהו כי סתם קרקע אינה נגזלת ותמיד ברשות מרא קיימא אבל בענין התאוה שבלב הזכיר גם שדהו:

ומה שהזהיר באחרונות לשון חמדה באשת רעך ולשון תאוה בממונו, הכל לרבותא כי בממונו אסר אפילו התאוה שבלב וכ"ש חמדה של גזילה.

אבל באשה ארוז"ל (יומא ט). הרהורי עבירה קשים מעבירה ולפי זה נקט לא תחמוד לרבותא וכ"ש הרהור הלב, וענין חימוד של לקיחה באשה היינו מתוך שהוא חומדה הוא מסבב סבות וגלגולים שבעלה יגרשה והוא יקחה וזהו ודאי אינו רע כל כך כמו הרהור התמיד.

בראשונות הקדים בית לאשה כי חמדת הבית היינו כדי ליקח אותו בגזילה דהיינו לאו שיש בו מעשה. אבל חמדת האשה אין הפירוש שלא יחמוד לגזלה בעודה תחת חבירו דא"כ היינו לא תנאף אלא שלא יסבב לחבירו לגרשה כדי שיקח אותה הוא וזה אין בו מעשה כל כך לכך אמר דרך לא זו אף זו לומר לא זו חמדת בית והון לגזולם פשיטא שאסור אלא אפילו חמדת אשת רעהו לקחת אותה אחר שיגרשה גם זה אסור אע"פ שאין בו מעשה כל כך, אבל באחרונות שנקט לא תתאוה לרבותא שבממון אסור אפילו תאוה שבלב ובאשה הזכיר לא תחמוד אין כאן לא זו אף זו כי החמדה והתאוה ב' ענינים

ושקולים המה:

משלי כז, יג

קַח בְּגָדוֹ כִּי עָרַב זֶר וּבְעֵד נִכְרִיָּה חִבְּלָהּ:

ביאור הגר"א - משלי פרק כז פסוק יג

קח בגדו וגו' כי אצל הלוי מעות אינו רשאים ליקח בגדו מאתו בחוץ וכ"ש לבוא לביתו לחבלהו משא"כ להערב מותר כל זה וכ"ש מי שערב בעד גוי.

וז"ש קח את בגדו בחוץ בשוק כי ערב זר ובעד נכריה שהוא גוי לך לביתו וחבליהו.

והענין כי זר ונכריה הם כינוי הב' המדות הרעות והם התאוה והחמדה.

והתאוה היא בפנים והחמדה היא מבחוץ רודף בשווקים וברחובות קריה לאסף הממון וכבוד ביתו כמ"ש למעלה.

ומי שערב עליהם והוא שמכניס א"ע להשגיח עליהם ואינו משגיח וילך שובב במדות התאוה והחמדה ועושה כאות נפשו וכמחמד עיניו, אז נוטלין מאתו מדותיו הטובים. ומדות האדם נחלקים לב' אחד המדות פנימים והוא מה שבין אדם למקום, ואחד מבחוץ מה שבין אדם לחבירו.

ושבחוץ נקראים בגדיו וחלוקיו וז"ש לקח בגדו הם המדות שמבחוץ כי ערב זר שהיא החמדה, ובעד נכריה שהיא התאוה חבליהו מה שבפנים: